
Живорад ЈЕВТИЋ

ШКОЛА УЧЕНИКА У ПРИВРЕДИ У ОСЕЧИНИ (1948–1956)
– Прилог за историју школства ваљевског краја –

Занатство ваљевског краја као једна од најразвијенијих привредних делатности и у периоду социјалистичког развоја наставља своју дугу и богату традицију у производњи материјалних добара и у обављању неопходних услуга становништву. Ваљево као најразвијенији занатски центар ширег подручја вршило је снажан утицај на развој ове привредне делатности и ван Ваљева.

Корените друштвено-економске, социјалне, демографске и друге промене битно мењају начин производње и производних односа. У измењеним условима привређивања, занатство постаје нова производна снага друштва. Повећани захтеви за производима и услугама у условима још неразвијене индустрије, оснивање занатских задруга и државних предузећа занатског типа, промене у начину живота, одевању, повећању животног стандарда, појава нових производа и услуга, потребе новоизграђених индустријских капацитета за занатским радницима и законски прописи од којих посебно треба поменути Закон о ученицима у привреди¹ подстицајно утичу на масовније оспособљавање младих занатских кадрова.

Тако велики и одговоран задатак прихватили су привреда, самостално занатство, а пре свих, образовање. Међутим, школе за образовање занатских радника биле су неразвијене и недовољно прилагођене захтевима времена. Стручне продужне школе у Ваљеву и Лазаревцу, које су постојале до 1948. године, нису ни издалека оспособљавале довољно занатског подмлатка у ваљевском крају. То нису могли да учине ни многи курсеви у трајању од једног до шест месеци. Због тога је, пре свега, требало знатније проширити мрежу занатских школа, материјално, просторно и кадровски их боље опремити; затим отворити нове и побољшати смештајне и друге услове

¹ Закон о ученицима у привреди донела је Народна скупштина ФНРЈ на свом првом редовном заседању почетком 1946. године. То је истовремено и први закон са подручја радних односа у нашој земљи после другог светског рата.

(домови ученика у привреди интернатског типа). Све обавезе, као и руковођење тим школама и домовима преузело је на себе Министарство рада НР Србије. Већ 1948. године оснивају се школе ученика у привреди у свим местима, седиштима срезова у којима је било најмање 20 ученика, што је учинио и Народни одбор среза подгорског у Осечини.²

Школа ученика у привреди у Осечини отпочела је рад школске 1948/49. године као самостална установа, под врло скромним условима. Пошто припреме за почетак рада нису обављене на време настава је почела са закашњењем, тек трећег новембра.³ Коришћење су учионице четвороразредне основне школе. Обзиром на мали број ученика простора је било довољно. Учионице су биле опремљене најнужнијим намештајем, који је био доста дотрајао. Школа је највише оскудевала у училима, који су највећим делом били власништво основне школе. Материјална средства за ове потребе била су врло мала да би могла задовољити захтеве у погледу опремљености ове школе. Осим рада на општем образовању школа је имала задатак и да помогне правилном практичном обучавању ради оспособљавања за обављање послова одређеног занимања.⁴

Настава у школи почела је са једним одељењем од 42 ученика.⁵ Сви ученици имали су писмене уговоре о учењу заната и у исто време су пријављени Служби за посредовање рада. Било је и оних ученика који су похађали само школу, али нису учили занат. Ученици су имали најмање 14 навршених година старости, али их је било и старијих. Школу су похађали дечаци (у току школовања само су две ученице училе у овој школи). Срез подгорски био је изразито пољопривредно подручје, па су готово сви ученици потицали из земљорадничких породица. Веома мало је деце занатлија. Највише ученика ове школе је из саме Осечине и села Осечине, затим из Ос-

² Варошица Осечина је друмско насеље новијег датума постанка. Настало је на атару истоименог села, на путу Ваљево-Лозница.

Повољнији географско-саобраћајни положај, проширивање територије примањем Пецке са околним селима и други фактори су утицали да Осечина 1947. године постане седиште Среза подгорског који је претходно био у Ваљевској Каменици. У то време (тачније 1948 године) Срез подгорски је са 39 насеља имао површину од 581. км², са 41.394 становника и 71. становника на 1 км². Скоро целокупно становништво бавило се пољопривредном производњом. Главне ратарске културе биле су пшеница, кукуруз и овас, а воћарске шљива „пожегача“, малина „ваљевка“ и трешња. И сточарство као извор дохотка пољопривредника имало је велики значај, посебно од узгоја говеда, оваца и свиња.

Пошто је ово било изразито привредно неразвијено подручје, сеоско становништво је престало одлазити у градове, а и у села у њиховој ближој околини, где је земља за обраду била плоднија. Те миграције су се одвијале све до почетка развоја индустрије у Осечини (Подгорка, Крушик-Пластика и др.)

Поред пољопривреде, у почетном периоду социјалистичког развоја и у Осечини занатство као значајна привредна делатност има велику улогу у задовољавању потреба становништва за разним производима и услугама којих је све мање јер је велики одлив занатлија у градове посебно из најудаљенијих села. И трговина је оскудевала у тим кадровима јер је и ова делатност доживљавала успон. Због тога је и дошло до оснивања Школе ученика у привреди у Осечини.

³ Прозивник школе ученика у привреди.

⁴ Правилник о организацији и раду Школа ученика у привреди, издање министарства рада НР Србије, Београд, 1951.

⁵ Уписница Школе ученика у привреди. (Архива РО за усмерено образовање „Милица Павловић“ у Ваљеву).

тружња и Плушца, а знатно мање из Миличинице, Осладића, Доњег Црнијева, Белотића, Лопатња, Сирдије и Ваљевске Каменице⁶. Из суседних срезова: јадарског, рађевског и посавотамнавског извештан број деце похађало је школу ученика у привреди у Осечини. Пошто школа није имала дом ученика у привреди (Закон је дозвољавао ту могућност ако је школа имала 30 ученика) ученици су становали код својих родитеља, старатеља, мајстора и приватно у Осечини, или ближој околини, па су до школе и места практичне обуке путовали.

Време школовања трајало је од 24 до 36 месеци⁷, зависно од струке и занимања. За то време стицала се стручна квалификација за обављање послова одређене струке у својству квалификованог радника. Теоријска настава је извођена у школи, а практична на радном месту код послодавца, односно мајстора у предузећу. Теоријска настава трајала је онолико колико је одређено време за учење заната.

Следећа табела показује за које струке и занимања су се оспособљавали ученици ове школе:

Струка	Занимање	Време учења
Металска	Ковач Поткивач Машинбравар	36 месеци
Дрвопрерађивачка	Колар Столор	24 месеца
Текстилна	Кројач мушког одела Кројач женског одела Кројач народног одела	36 месеци
Кожарска	Обућар Ошачар Ђурчија	36 месеци
Трговинска	Трговац	24 месеца
Личне услуге	Берберин	24 месеца
Гумарска		24 месеца

Из ове табеле видимо да су у време постојања Школе ученика у привреди у Осечини запостављене струке и занимања која имају дугу занатску традицију.

⁶ Ибидем.

⁷ Прописи о ученицима у привреди, издање министарства рада НР Србије, Београд, 1946.

У првој години учење је трајало 42 часа недељно (30 часова практичног рада и 12 часова теоријске наставе), у другој години 45 часова (од тога 30 часова праксе) и у трећој години 48 часова (од тога 36 часова практичне обуке). Сви ученици имали су и право на годишњи одмор од 30 дана летњег и 7 дана зимског одмора.

Право на упис имали су ученици са завршеном, четвороразредном основном школом, првим разредом гимназије или петим разредом осмогодишње школе.

У следећој табели приказан је број одељења и ученика по школским годинама и разредима:⁸

Школска година	Број одељења	Број ученика по Разредима			Укупно
		I	II	III	
1948/49	1	42	–	–	42
1949/50	2	15	13	–	28
1950/51	2	8	11	4	23
1951/52	1	12	4	3	19
1952/53	1	10	14	2	26
1953/54	2	17	14	14	45
1954/55	2	13	20	15	48
1955/56	3	14	13	20	47

Одељења свих разреда у овој школи била су мешовита (по струкама). Настава се одвијала по трогодишњем наставном плану и програму, у поподневним часовима. Из табеле се види да су одељења са малим бројем ученика, тако да су поред више струка у једном одељењу, постојала и комбинована одељења са више разреда. Осим различитог састава ученика по узрастљ, струкама и занимањима, приметан је и неуједначен број ученика у њима. Пошто није било могућности да разредно одељење има како је то прописано најмање 20 ученика, то је оснивач школе одобравао да тај број буде и мањи од 20. Комбиновање разреда вршено је тако што су други и трећи разред чинили једно одељење (на пример школске 1953/54 године), а школске 1954/55. године једно одељење су чинили први и други разред.

Теоријска настава је одржавана у поподневним часовима, од 14⁰⁵ до 16⁴⁰ часова током свих шест радних дана у седмици.⁹ Школска година, односно настава, је почињала половином септембра, или почетком октобра, а завршавала се 10. јуна за I и II разред а за ученике III разреда до 30. маја. Они су по завршетку наставе почињали припремање завршног испита, који је као и разредни обављен у времену од 10. јуна до првог јула. Поправни испити су одржавани

⁸ Уписнице Школе ученика у привреди, од 1948/49. до 1955/56. школске године.

⁹ Архива Школе ученика у привреди.

од 20. до 31. августа. Ученици завршних разреда, за време полагања завршног испита ослобођени су практичног рада код својих послодаваца. Школска година је подељена на два полугођа, са четири класификациона периода. Зимски распуст је трајао од 15. јануара до 1. фебруара.

Ученици ове школе долазили су на теоријску наставу после обављеног практичног рада код занатлија, или у предузећима. Велике тешкоће у раду представљао је недостатак уџбеника и прибора, па су коришћени и уџбеници намењени ученицима основних школа, који нису одговарали овом типу школе. Наставници су диктирали градиво и на тај начин делимично успевали да ублаже недостатак уџбеника. Похађање наставе, обзиром на структуру ученика, било је редовно; врло су ретки примери напуштања школе. У случају нередовног похађања наставе школа је обавештавала Народни одбор среза подгорског, Привредно комерцијални одсек да предузме „потребне мере и против ученика, а исто тако и против послодаваца који се не придржавају постојећих законских прописа.”¹⁰

На крају школске године сви одлични и врло добри ученици ове школе награђивани су књигама које су добијали од своје школе и Градско – среске занатске коморе из Ваљева чији је делокруг рада био и на подручју среза подгорског.¹¹

Практичну обуку ученици су обављали свакодневно код својих послодаваца, занатлија. Мали број ученика обављао је праксу, уз надзор наставника практичне наставе, у Среском предузећу „Напред”, Земљорадничкој задрузи, Трговинском предузећу „Подгорина” и продавници „Борово”.

После завршене теоријске и практичне наставе ученици су полагали завршни испит за звање квалификованог радника одређеног занимања који се састојао из теоријског и практичног дела. Теоријски део испита састојао се из српскохрватског језика, математике и законодавства (писмени и усмени). Из практичног дела ученик је добијао да направи део или цео производ из своје струке.¹² По положеном завршном испиту, ученик је добијао сведочанство, а послодавац или предузеће у коме је учио занат били су дужни да га одмах запосле.

Настава је извођена по трогодишњем наставном плану и програму који је намењен школама ученика у привреди мешовитог типа. Проблем наставног кадра, као и другим школама ове врсте у мањим местима, био је веома актуелан. Ужестручни, а делом и заједнички стручни предмети нису били заступљени, док је настава општеобразовних предмета великим делом нестручно заступљена (ову наставу држали су хонорарно наставници основне школе после одржаних редовних часова својим ученицима, основцима). У

¹⁰ Акт из архиве школе, а датира од 19. 12. 1952. године.

¹¹ Деловодни протокол Школе ученика у привреди.

¹² Књига записника о полагању завршних испита.

школи је од наставног особља највише било са учитељском школом, један је имао завршену стручну учитељску школу, а остали вишу педагошку школу. Ретки су наставници са факултетском спремом; школске 1949/50. године у школи су као стални наставници радила два професора. Број наставника зависио је од броја одељења и могућности да се заступе наставним програмом одређени предмети и кретао се од шест до девет.¹³

Велике тешкоће у наставном раду школе и наставника представљале су честе промене, измене и допуне наставних планова и програма и неприлагођени уџбеници. Убрзани темпо развоја привреде захтевао је стално усавршавање и прилагођавање наставног плана и програма новонасталим променама у привреди и друштву, уопште. Међутим, те честе промене нису праћене побољшањем услова рада ових школа које карактеришу: недовољна материјална средства, већином нестручно наставно особље, традиционализам у настави, општи привредни, културни и образовни ступањ развоја локалне средине.

Постојећа настава општеобразовних предмета у овој школи мешовитог типа организована је по наставним плановима и програмима сувише уопштеним и јединственим за сва занимања.¹⁴ Они нису обезбеђивали никакво усмеравање према занимању. Програми за практичан рад давани су глобално и без одређених упутстава за рад. Већи део посла око разрађивања програма, његовог обликовања и временског нормирања остављен је школи и наставницима да га прилагођавају постојећим условима васпитно – образовног рада. Таква могућност је знатно утицала да се они не схвате и не примењују доследно, већ су вршена мања и већа одступања што је ишло на штету наставе, па и образовања ових кадрова у целини.

Осим редовних, од школске 1952/53. године уведен је и тзв. припремни разред за ученике који имају непотпуну основну, односно четвороразредну основну школу. Ово је учињено због измењених услова за упис у ову школу – завршена осмогодишња школа. Те године уписало се 25 ученика са једним одељењем.

Следећа табела приказује предмете, планиране и остварене часове наставног градива из тих предмета у I и II разреду (трећи није постојао) у времену од 20 децембра 1949. до 15. јануара 1950. године. Извршење плана у настави, у том периоду, изгледао је овако:¹⁵

¹³ Архива Школе ученика у привреди.

¹⁴ Информација о стању и проблемима средњег образовања, Просветно-педагошки завод, Ваљево, 1977.

¹⁵ Табеларни преглед. (Архива Школе ученика у привреди).

ПРЕДМЕТИ	I Разред				II Разред			
	Планирано		Остварено		Планир.		Остварено	
	мет. јед.	часова	мет. јед.	часова	мет. јед.	часова	мет. јед.	часова
Народни језик	7	7	2	2	7	7	2	2
Историја	4	4	3	4	4	4	2	3
Земљопис	4	4	2	4	4	4	2	4
Хигијена рада	3	3	1	1	3	3	1	1
Устав ФНРЈ	-	-	-	-	8	8	4	8
Фискултура	4	4	4	4	-	-	-	-
Рачун	8	8	4	6	8	8	5	6
Физика	4	4	2	2	-	-	-	-
Хемија	4	4	3	4	-	-	-	-
Цртање	4	4	3	4	4	4	3	4
Технологија	4	4	3	4	8	8	6	6
Калкулације	-	-	-	-	4	4	2	2

Према дневницама рада I и III разреда за школску 1955/56. годину у тим разредима су заступљени следећи предмети и број недељних, часова који су из тих предмета одржани:

ПРЕДМЕТИ	Разред и број недељних часова	
	I	III
Српскохрватски језик	2	2
Математика	2	2
Физика	-	-
Хигијена рада	-	1
Законодавство - Устав	-	2
Фискултура	2	2
Географија	2	-
Цртање	2	-
Економика и организација предузећа	-	3
УКУПНО :	10	12

Све наведене предмете ученици нису имали током целе школске године, нити исти број часова из њих. Тако су економику имали само у току другог полугодишта, док су устав у првом полугодишту радили са три, а у другом са два часа наставе.

Међутим, приказана реализација наставног плана са овим бројем часова представља само један период у раду ове школе. Распоред часова направљен на листићу хартије (без датума) показује да је једне школске године први разред имао 17 часова теоријске на-

ставе и то: математике и српскохрватског језика по четири, географије, историје, устава и физике по два и хигијене један час недељно.

Због малог броја ученика у појединим струкама и занимањима и недостатка стручног наставног кадра, ужестручни предмети нису били заспуљени у овој школи. Настава из тих наставних предмета одржавана је у местима у којима су постојали наставници одговарајуће струке. Курсеви су одржавани за ученике у времену од 1. до 31. јула сваке године.¹⁶

Следећа табела показује предмете и струке као и место одржавања курсне наставе:

Назив предмета	Струка	Место одржавања курса
Организација и технологија трговине Познавање робе Кореспонденција Књиговодство	Трговинска	Школа ученика у привреди „Коста Абрашевић” Ш А Б А Ц
Механичка технологија Машински елементи Техничко цртање	Металска	Школа ученика у привреди мешовитог типа В А Љ Е В О
Технологија дрвета Дрвне конструкције	Дрвопрерађивачка	Школа ученика у привреди „Коста Абрашевић” Ш А Б А Ц
Стручно цртање Технологија текстила	Текстилна	Курс стручне наставе за ученике у привреди Б Е О Г Р А Д
Технологија обуће Технологија коже Познавање машина Стручно цртање	Кожарска	Курс стручне наставе за ученике у привреди Б Е О Г Р А Д
Технологија Предмети струке	Личне услуге	Курс стручне наставе за ученике у привреди Б Е О Г Р А Д

У току похађања курсне наставе ученици су били смештени у домовима и интернатима, где су имали обезбеђен стан и храну о трошку Народног одбора среза подгорског, а од 1955. године после нове политичко територијалне поделе, Народног одбора среза ваљевског. После завршне курсне наставе ученици су добијали потврде са унетим предметима и оценама.

Из следеће табеле виде се сви наставници који су предавали у овој школи¹⁷:

¹⁶ Потврде о завршеним курсевима. (Архива школе).

¹⁷ Архива Школе ученика у привреди.

ПРЕДМЕТ	НАСТАВНИК
Српскохрватски језик	Вера Јовановић, наставник Станка Крстовић-Панић Софија Петковић, учитељица Бранка Стојковић, наставник
Историја	Софија Петковић, учитељица
Географија	Златија Зебић, професор Милорад Милошевић, учитељ Слободан Давидовић, учитељ, (био и управник школе)
Хигијена рада	Десанка Марјановић, стр. учит. Радмила Павловић
Устав	Живота Павловић Богосав Јаковљевић, судија
Фискултура	Сима Катић Милорад Милошевић, учитељ
Математика	Живорад Анђелић, наставник Војислав Солдатовић, учитељ (био и управник школе) Босиљка Марковић, учитељица
Физика	Босиљка Марковић, учитељица Милорад Милошевић, учитељ
Хемија	Софија Петковић, учитељица
Цртање	Десанка Марјановић, стр. учит. Слободан Давидовић, учитељ
Технологија	Босиљка Марковић, учитељица
Калкулације	
Економика и организација предузећа	Верољуб Андрић

Убрзани развој привреде и друштва у целини, захтевао је између осталог и већу општеобразовну и стручну оспособљеност будућих младих радника за занатска занимања. Мале и неразвијене школе ученика у привреди мешовитог типа нису имале одговарајуће услове за даље напредовање подизањем квалитета наставе нити могућности њеног усмеравања према одређеним струкама и занимањима. Зато је, на основу свестране анализе стања у области образовања, Републички савет за просвету и културу одлучио да изврши корениту реорганизацију постојећих школа ученика у привреди. Овај Савет је наложио Савету за просвету и културу среза ваљевског да укине све школе мешовитог типа, па и Школу ученика у привреди у Осечини, што је овај почетком 1956. године учинио.

Уместо њих основао је Периодичну школу ученика у привреди у Ваљеву.

Коначан крај ове школе био је 4. септембра 1956. године када је записнички извршена примопредаја њене архиве између Слободана Давидовића, управника школе у Осечини, као предаваоца и Милоша Гошовића, тадашњег управника Школе ученика у привреди, из Ваљева.¹⁸

И поред краткотрајног рада и многих проблема са којима се непрестано суочавала, Школа ученика у привреди у Осечини оспособила је преко стотину младих стручних радника веома потребних привреди, не само ваљевске Подгорине већ и знатно шире. У томе је велики значај и оправданост њеног постојања и рада.

Résumé

L'ECOLE D'APPRENTISSAGE OSEČINA

Le besoin des artisans dans le période socialiste d'après la guerre était tres grand. A cause de cela on a ouvert l'école d'apprentissage à Osečina, qui a travaillé de 1948 jusqu'à 1956.

En huit ans dans cette école on a éduqué plus d'une centaine de jeunes artisans, dans la profession de metalurgie, de commerce, de tannage, de charpenterie et d'autres.

L'école d'apprentissage à Osečina a contribué considérablement à la qualification de la jeune génération artisanale.

¹⁸ Записник о примо-предаји школске архиве. (Архива Школе ученика у привреди).